

## ข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้เสียต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหรือ กิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ

### Recommendations from stakeholders towards Public Participation Process for Project which may Affect Community Severely in Respect of Both the Quality of Environment, Natural Resources and Health

นางค์ คันธมธูรพจน์ (Kanang Kantamaturapoj)\*

กานดา ปิยจันทร์ (Ganda Piyajun)\*\*

สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ (Suwit Wibulpolprasert)\*\*\*

#### บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้เสียต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ และเพื่อสังเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมที่ทุกฝ่ายพึงปรารถนา ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียที่เคยเข้าร่วมการรับฟังความเห็นของโครงการที่ต้องทำรายงานการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการ EHIA จำนวน 53 คน ผลการวิจัยพบว่าผู้มีส่วนได้เสียให้ข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำ EHIA ใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่หลากหลายและระยะเวลาการรับฟังความเห็นที่ยืดหยุ่น 2) กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น 3) การกำหนดบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม และ 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนหลังจากรายงานได้รับความเห็นชอบ ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยคือควรปรับปรุงแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำ EHIA โดยเปิดโอกาสให้ผู้จัดรับฟังความเห็นออกแบบวิธีการรับฟังความเห็นที่หลากหลายและมีระยะเวลาการรับฟังความเห็นที่ยืดหยุ่น นอกจากนี้ ผู้วิจัยเสนอแนะให้ทำการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียอย่างเป็นระบบก่อนออกแบบวิธีการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม

**คำสำคัญ :** การวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ การมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้มีส่วนได้เสีย

\* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Assistant Professor Dr., Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Email: kanang.kan@mahidol.ac.th

\*\* ผู้อำนวยการ ประจำสำนักวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม  
Division Director, Environmental Impact Evaluation Bureau, Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, Email: ganda@onep.go.th

\*\*\* รองประธานกรรมการ ประจำมูลนิธิเพื่อการพัฒนาสุขภาพระหว่างประเทศ

Vice Chair, International Health Policy Program Foundation, Email: suwit@health.moph.go.th

## Abstract

The objectives of this research are to collect the suggestions from stakeholders towards public participation in EHIA projects and to develop desired process of public participation. In-depth interviews were carried out with 53 informants. The research result found that the stakeholders suggested 4 major recommendations towards public participation process in EHIA which included 1) various forms and flexible period of public participation, 2) preparation process before official public participation program, 3) identification of stakeholders' roles and level of participation, and 4) public participation after approval of EHIA report. This research recommends revising the guideline by allowing various form of participation and unlock the specific period of participation. In additions, the research recommends to systematically conduct stakeholder analysis before designing public participation method for each group of stakeholders.

**Keywords:** Environmental and Health Impact Assessment, public participation, stakeholder

## บทนำ

ประเทศไทยก้าวสู่ความเป็นทุนนิยมแบบเต็มตัวเมื่อมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกในปี พ.ศ. 2504 การเพิ่มรายได้ประชาชาติถือเป็นตัวชี้วัดหลักในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น รัฐบาลจึงเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชน เช่น คมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม เชื้อนเพื่อการชลประทานและผลิตไฟฟ้า รวมทั้งสาธารณูปการต่างๆ ถึงแม้ว่านโยบายของรัฐที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวมากขึ้น แต่กลับพบปัญหาความเหลื่อมล้ำรายได้ระหว่างกลุ่มครัวเรือนและชนบทกับเมืองมากขึ้นตามไปด้วย (Deolalikar, 2003; Ikemoto & Uehara, 2000; อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ และธานีรินทร์ ณะอม, 2552) นอกจากนี้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนจะเพิ่มขึ้นแล้ว การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวยังทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศลดน้อยลงและทำให้เกิดมลพิษสิ่งแวดล้อมอีกด้วย (Barbier, 1987; ศิริพร รักษาเจริญ, 2559) การศึกษาของอภิญา ดิสสะมาน (2555) และ Sumnaunyen, Srinate, and Akrapattananukul (2013) พบว่าการกู้เงินจากธนาคารโลกมาสร้างเขื่อนปากมูลทำให้สูญเสียพันธุ์ปลาในลำน้ำ เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ ชาวบ้านสูญเสียที่อยู่อาศัย สูญเสียอาชีพประมง และต้องละทิ้งวิถีชีวิตดั้งเดิม การผลิตกระแสไฟฟ้าของโรงงานไฟฟ้าแม่เมาะทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์และปัญหาเรื่องกลิ่นจากการลุดตีไฟของถ่านหิน (ปวีพล ชินวงศ์ และคณะ, 2559)

จากสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมและสังคมที่เกิดจากโครงการพัฒนา รัฐบาลจึงนำการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) มาเป็นเครื่องมือในการป้องกันและแก้ไขผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการตั้งแต่ พ.ศ. 2524 ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 มาตรา 67 วรรคสองบัญญัติว่าการดำเนินโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อ

คุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้มีส่วนได้เสียก่อน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงกำหนดให้โครงการ 11 ประเภท ต้องจัดทำ รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environmental and Health Impact Assessment: EHIA) (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2553) และต่อมาได้มีการเพิ่มเป็น 12 ประเภทในปี พ.ศ. 2558 (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559) ทั้งนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดแนวทางการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการทำ EHIA ไว้อย่างน้อย 3 ครั้ง ได้แก่ 1) ก่อนการ ประเมินผลกระทบเพื่อรับฟังความเห็นในการกำหนดขอบเขตและแนวทางประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและ สุขภาพ (ค.1) 2) ระหว่างประเมินผลกระทบเพื่อรับฟังความเห็นต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นทั้งทางบวกและลบจาก การดำเนินโครงการและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบ (ค.2) และ 3) เมื่อได้ร่างรายงานการวิเคราะห์ ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของรายงาน (ค.3) นอกจากนี้ ยังกำหนดให้หน่วยงานอนุญาตจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียอีกครั้งหนึ่งเมื่อรายงานได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ชำนาญการแล้ว ซึ่งแนวทางการดำเนินการได้ระบุในเอกสารแนบท้ายประกาศ ง (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552)

แม้ว่าจะมีการปฏิบัติตามแนวทางการการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตามแนวทางแนบท้าย ประกาศดังกล่าว แต่กลับพบปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าของโครงการและประชาชนในพื้นที่มากขึ้นและรุนแรง ขึ้น เวทีการรับฟังความคิดเห็นที่จัดขึ้นในประเทศไทยกลับกลายเป็นพื้นที่เผชิญหน้าและต่อสูระหว่างผู้สนับสนุนและผู้ คัดค้านโครงการที่มีกบลงด้วยความรุนแรง นอกจากนี้ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดความล่าช้าใน การพัฒนาโครงการแล้ว ยังทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐ เจ้าของโครงการ และประชาชน ซึ่งความขัดแย้ง นี้พัฒนาเป็นความไม่ไว้วางใจกันในระยะยาวและเป็นอุปสรรคต่อการหาจุดร่วมในการพัฒนาประเทศที่สมดุลตาม แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าผู้วิพากษ์กระบวนการมีส่วนร่วมในกระบวนการ ทำ EIA ของประเทศไทยว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ประสบความสำเร็จและไม่มีทางออก (Chompunth, 2017) นอกจากนี้ Wells-Dang et al.(2016) พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประเทศไทยเป็นเพียงการนำคนมารวมกัน มากกว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง ผลการศึกษาหลายชิ้นพบว่า การไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง นำไปสู่การต่อต้านโครงการ ทำให้หลายโครงการต้องยุติหรือเกิดความล่าช้า (Chancharng, Sithisarankul, & Supanitayanon, 2016; Chompunth, 2017; Otwong & Phenrat, 2017) อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับการ มีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการทำ EHIA ยังคงมีจำกัด งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวม ข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้เสียต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อ ชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ และเพื่อสังเคราะห์ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ทุกฝ่ายพึงปรารถนา

## วิธีวิจัย

### การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยคัดเลือกโครงการที่จัดทำรายงาน EHIA จำนวน 3 โครงการเพื่อเป็นกรณีศึกษา โดยคัดเลือกหนึ่งโครงการที่จบกระบวนการล่าสุดในแต่ละกลุ่มประเภทโครงการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันที่สุดจากผู้มีส่วนได้เสียที่ผ่านการมีส่วนร่วมในกระบวนการรับฟังความคิดเห็น และเพื่อหลีกเลี่ยงการแทรกแซงที่อาจเกิดขึ้นในโครงการที่ยังไม่จบกระบวนการ รายงาน EHIA ของโครงการที่คัดเลือกจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (คชก.) และผ่านการจัดรับฟังความคิดเห็นครั้งสุดท้ายโดยหน่วยงานอนุญาตแล้ว อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยกเว้นการคัดเลือกโครงการในกลุ่มเหมืองแร่และแหล่งน้ำ เนื่องจากยังไม่มีโครงการ EHIA ที่จบกระบวนการ และยกเว้นการคัดเลือกกรณีศึกษาในพื้นที่มาบตาพุด เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการจัดรับฟังความเห็นจากประชาชนบ่อยครั้งทั้ง EIA และ EHIA จึงอาจทำให้ผู้มีส่วนได้เสียเกิดความสับสนระหว่างการรับฟังความเห็นในการทำ EIA กับ EHIA และไม่สามารถให้ข้อมูลที่ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัยได้ จากเกณฑ์ที่กำหนด สามารถคัดเลือกกรณีศึกษาได้ดังนี้ 1) โครงการท่าเทียบเรือ ประเภทโครงการคมนาคม 2) โครงการโรงงานปรับปรุงคุณภาพของเสียรวมหรือโรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับการฝังกลบสิ่งปฏิกูลหรือวัสดุที่ไม่ใช้แล้วตามกฎหมายว่าด้วยโรงงานที่มีการเผาหรือฝังกลบของเสียอันตราย ประเภทโครงการอุตสาหกรรม 3) โครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อน ประเภทโครงการพลังงาน พื้นที่โครงการของทุกกรณีศึกษาตั้งอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย รายละเอียดของกรณีศึกษาแสดงในตารางที่ 1

### การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) จำนวน 53 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของโครงการที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษา (ตารางที่ 2) และจำแนกผู้ให้ข้อมูลตามเกณฑ์การกำหนดผู้มีส่วนได้เสียของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ประกอบด้วย ผู้รับผลกระทบโดยตรง หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำ EHIA หน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณา EHIA หน่วยงานราชการในระดับต่างๆ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) สื่อมวลชน และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับ EHIA ได้แก่ องค์กรอิสระผู้ให้ความเห็นประกอบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตาม พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และหน่วยงานอนุญาตที่เป็นผู้จัดรับฟังความคิดเห็นครั้งสุดท้าย ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายจนไม่พบข้อสงสัยและไม่มีข้อมูลใหม่เกิดขึ้น

ตารางที่ 1 รายละเอียดกรณีศึกษา

โครงการ	รับฟัง ความเห็น ค.1	รับฟัง ความเห็น ค.2	รับฟัง ความเห็น ค.3	รายงานได้รับ ความ เห็นชอบ	หน่วยงาน อนุญาตจัดรับ ฟังความเห็น
ทำเทียบเรือ	13 ต.ค. 2555	6-20 ก.พ. 2556	13 ก.ค. 2556	30 ก.ย. 2557	3 ส.ค. 2558
โรงงานปรับปรุงคุณภาพของเสีย รวมหรือโรงงานประกอบ กิจการเกี่ยวกับการฝังกลบ สิ่งปฏิกูลหรือวัสดุที่ไม่ใช้ แล้วตามกฎหมายว่าด้วย โรงงานที่มีการเผาหรือฝัง กลบของเสียอันตราย	28 ม.ค. 2554	9-14 มี.ค. 2554	10 มิ.ย. 2554	12 มิ.ย. 2556	10 มิ.ย.2557
โรงไฟฟ้าพลังความร้อน	1 มิ.ย. 2554	20-31 ส.ค. และ16-21 ก.ย. 2554	9 พ.ย. 2554	30 เม.ย. 2556	13 มี.ค.2557

### การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละครั้ง ผู้วิจัยทำการคัดเลือกข้อมูลมาจำแนกให้เห็นความหลากหลายแล้วจัดประเภทของข้อมูล โดยผู้วิจัยเลือกเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การศึกษาและได้รับการตรวจสอบข้อมูลแล้วว่าข้อมูลเชื่อถือได้มาวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกันโดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบสร้างข้อสรุป โดยวิธีการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) และใช้วิธีเปรียบเทียบแนวทางการมีส่วนร่วมในปัจจุบันกับความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียจากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มพึงปรารถนาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ตารางที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ประเภทของผู้มีส่วนได้เสีย	จำนวน ผู้ให้ ข้อมูล	จำนวนผู้ให้ข้อมูลแยกตามกรณีศึกษา		
		กรณีศึกษา 1	กรณีศึกษา 2	กรณีศึกษา 3
ผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่	10	3	4	3
หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ	10	5	4	1
หน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณารายงานการวิเคราะห์ ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ	4	2	1	1
หน่วยงานราชการ	10	3	2	5

ประเภทของผู้มีส่วนได้เสีย	จำนวนผู้ให้ข้อมูล	จำนวนผู้ให้ข้อมูลแยกตามกรณีศึกษา		
		กรณีศึกษา 1	กรณีศึกษา 2	กรณีศึกษา 3
องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs)	6	1	1	4
สื่อมวลชน	2	1	-	1
องค์การอิสระผู้ให้ความเห็นประกอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตาม พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550	5			
หน่วยงานอนุญาตที่เป็นผู้จัดรับฟังความเห็นครั้งสุดท้าย	6	3	1	2
<b>รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูล</b>	<b>53</b>			

### ผลการวิจัย

ผลการศึกษสามารถจำแนกข้อเสนอแนะที่ผู้มีส่วนได้เสียให้ความเห็นใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่หลากหลายและระยะเวลาการรับฟังความเห็นที่ยืดหยุ่น 2) กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น 3) ) การกำหนดบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม และ 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนหลังจากรายงานได้รับความเห็นชอบ โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

#### 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่หลากหลายและระยะเวลาการรับฟังความเห็นที่ยืดหยุ่น:

ในปัจจุบัน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีประกาศกำหนดให้จัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในกระบวนการทำ EHIA อย่างน้อย 3 ครั้ง และระบุระยะเวลาการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการรับฟังความคิดเห็นครั้งที่ 1 (public scoping) และครั้งที่ 3 (public review) โดยกำหนดให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นในขั้นตอน public scoping เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2 ชั่วโมง และไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเวลาในการจัดเวทีทั้งหมด และกำหนดให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นในขั้นตอน public review เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง และไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเวลาในการจัดเวทีทั้งหมด EHIA

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มยกเว้นกลุ่มสื่อมวลชนเสนอแนะให้มีการรับฟังความคิดเห็นด้วยวิธีการที่หลากหลายโดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับความรุนแรงของโครงการและบริบทของพื้นที่ ไม่กำหนดจำนวนชั่วโมงในการรับฟังความเห็นที่ตายตัว ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการทุกคนมีความเห็นว่าการจัดเวทีแบบเป็นทางการกับประชาชน หน่วยงานราชการ และนักวิชาการโดยรวทุกกลุ่มในเวทีเดียว ทำให้ประชาชนซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ดังนั้น ผู้จัดรับฟังความคิดเห็นควรออกแบบวิธีการรับฟังให้เหมาะสมกับลักษณะของคนในพื้นที่ ทั้งเรื่องวันเวลาและสถานที่ที่จัดรับฟังความคิดเห็นและรูปแบบการรับฟังความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำรายงานที่เสนอว่าแนวทางการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนควรเปิดกว้างเพื่อให้ที่ปรึกษาสามารถออกแบบวิธีการรับฟังให้เหมาะสมกับบริบทในพื้นที่และลักษณะโครงการ และไม่ควรกำหนดเวลาตายตัวเหมือนแนวทางปัจจุบัน สำหรับในบางพื้นที่อาจใช้วิธีรับฟังความเห็นผ่านอินเทอร์เน็ต โดยสามารถตรวจสอบได้ว่าผู้ที่มาแสดงความคิดเห็นมีตัวตนจริง ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานผู้พิจารณารายงานมีความเห็นว่า การจัดรับฟังความคิดเห็นไม่ควร

จัดเวทีอย่างเป็นทางการเพียงรูปแบบเดียว แต่ควรจัดเป็นกลุ่มย่อย มีการลงไปคลุกคลีกับชุมชนใช้วิธีการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้ชุมชนเกิดความไว้วางใจและให้ข้อมูลที่เป็นจริง

“อยากได้ข้อมูลจากชาวบ้าน ต้องเข้าหาชาวบ้าน ไม่ใช่ให้ชาวบ้านหยุดงานไปหา”

หน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณารายงาน, 9 กรกฎาคม 2560

ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานราชการระบุว่ากระบวนการรับฟังไม่ควรเน้นจำนวนครั้ง และไม่ควรถูกกำหนดจำนวนชั่วโมงแบบตายตัว ในบางโครงการไม่มีผู้แสดงความเห็นแล้วแต่ผู้จัดรับฟังพยายามดึงเวลาให้ครบชั่วโมงตามที่ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำหนดโดยการเล่นเกมส์ ซึ่งการใช้ระยะเวลาไม่ได้หมายความว่าได้รับความเห็นเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ควรมีความยืดหยุ่นเรื่องเวลา และเน้นวิธีการที่ทำให้เกิดการรับฟังความเห็นอย่างแท้จริง เปิดโอกาสให้มีการถกเถียงจนได้ข้อสรุปร่วมกันและสามารถปิดประเด็นห่วงกังวลได้ทุกประเด็นในที่ประชุม สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่ม NGOs ที่เสนอว่าไม่ควรจำกัดจำนวนชั่วโมงในการรับฟังความเห็น ควรให้ถกเถียงกันจนสิ้นความสงสัยโดยใช้เหตุผลเป็นข้อยุติ เช่นเดียวกับผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานอนุญาตและกลุ่มองค์กรอิสระผู้ให้ความเห็นประกอบ ซึ่งให้ความเห็นว่ากรกำหนดกรอบระยะเวลาการรับฟังความเห็นไม่ควรกำหนดเป็นจำนวนชั่วโมง แต่ควรรับฟังความเห็นจนกว่าจะหมดประเด็น ไม่มีคนยกมือขอแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม ทั้งนี้ อาจเป็นได้ตั้งแต่หนึ่งชั่วโมงจนถึงหลายวัน ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของโครงการและพื้นที่ สิ่งสำคัญคือต้องรับฟังความเห็นให้ครบถ้วนทุกประเด็น

2) กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น: ผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มเสนอให้ผู้จัดรับฟังความคิดเห็นลงพื้นที่แบบไม่เป็นทางการก่อนจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียและกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับพื้นที่และเพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้ได้รับผลกระทบในชุมชนให้มีความเข้าใจโครงการอย่างถูกต้องเพียงพอก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพหน่วยงานราชการ NGOs สื่อมวลชน องค์กรอิสระผู้ให้ความเห็นประกอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตาม พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และหน่วยงานอนุญาตมีเสนอให้ผู้จัดรับฟังความคิดเห็นลงพื้นที่ก่อนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์ชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณารายงานเสนอให้ผู้จัดรับฟังความคิดเห็นลงพื้นที่แบบไม่เป็นทางการก่อนจัดรับฟังความคิดเห็น เพื่อศึกษาลักษณะของพื้นที่และนำมาวางแผนการจัดประชุมที่เหมาะสม เพราะการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อได้รับฟังความเห็นจากผู้ได้รับผลกระทบตัวจริง ในเวลาที่เหมาะสม ดังนั้นการวางแผนก่อนลงจัดเวทีรับฟังจึงมีความสำคัญมาก สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มสื่อมวลชนที่เสนอให้ผู้จัดรับฟังความคิดเห็นลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลและกำหนดผู้มีส่วนได้เสียที่ได้รับผลกระทบจากโครงการด้วยตนเอง เนื่องจากปัจจุบันผู้จัดรับฟังความคิดเห็นมักใช้วิธีติดต่อผู้นำชุมชนให้พาคนไปเข้าร่วมรับฟังความเห็น ซึ่งผู้นำชุมชนอาจเป็นผู้ได้ประโยชน์หรือเสียผลประโยชน์จากโครงการที่จะเข้ามาในพื้นที่ คนที่ผู้นำชุมชนนำไปเข้าร่วมจึงเป็นคนที่อาจจะเข้าข้างหรือคัดค้านโครงการตามที่ผู้นำชุมชนจะเลือก ดังนั้น การลงพื้นที่เพื่อเข้าถึงหมู่บ้านและหาข้อมูลด้วยตนเองจึงสำคัญมาก ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานราชการเสนอให้ผู้จัดรับฟังความคิดเห็นฝังตัวในชุมชนสักระยะหนึ่งก่อนจัดรับฟังความเห็นเพื่อทำความเข้าใจบริบทชุมชนทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมใน

ชุมชนอย่างเพียงพอที่จะสังเคราะห์ข้อมูลชุมชนและสามารถจำแนกผู้มีส่วนได้เสียเพื่อบริหารจัดการความต้องการของแต่ละกลุ่มและเพื่อจัดการความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่ม NGOs ที่เสนอให้ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจของโครงการมาพูดคุยกับประชาชนในพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการก่อนจัดเวทีรับฟัง โดยยังไม่ปักธงว่าจะก่อสร้างโครงการแบบไหนและใช้พื้นที่ตรงไหน ซึ่งกระบวนการนี้อาจจัดหลายครั้งตามบริบทของพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลจากชุมชน การที่โครงการลงมาพูดคุยและตกลงเบื้องต้นกับคนในพื้นที่เรื่องการเลือกพื้นที่และแบบการก่อสร้างก่อนจนตกผลึกแล้วค่อยจัดเวทีรับฟังความเห็นตามที่กฎหมายกำหนดจะช่วยลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้มาก

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำรายงานหน่วยงานราชการ องค์การอิสระผู้ให้ความเห็นประกอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตาม พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และหน่วยงานอนุญาตเสนอให้มีกระบวนการเพื่อเตรียมให้คนในชุมชนมีความเข้าใจโครงการและสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริงในเวทีรับฟังความเห็น ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่เสนอแนะให้เพิ่มกระบวนการเพื่อช่วยให้ประชาชนเข้าใจลักษณะโครงการ เนื่องจากการนำเสนอในที่ประชุมรับฟังความเห็นมักใช้ศัพท์เทคนิคและภาษาอังกฤษซึ่งประชาชนไม่เข้าใจ

*“พูดแต่เรื่องฟังไม่รู้เรื่อง บอกมาเลยจะทำอะไร มีผลอะไร พูดเรื่องวิชาการเกินไป คนในพื้นที่เรียนน้อย อยากให้เห็นใจคนในชุมชนบ้าง ชาวบ้านได้แต่แค่รับฟัง ไม่รู้จะแสดงความคิดเห็นอย่างไร”*  
ผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่, 20 ตุลาคม 2560

ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่เสนอให้นำตัวแทนประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการไปดูงานในพื้นที่อื่นที่มีโครงการลักษณะเดียวกันเพื่อให้เข้าใจโครงการและสามารถแสดงข้อห่วงกังวลต่อโครงการที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ตนเอง ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำรายงานมีความเห็นในลักษณะเดียวกัน คือควรมีกระบวนการเตรียมความพร้อมของชุมชนล่วงหน้าก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็นและเสนอให้หน่วยงานราชการในพื้นที่เป็นผู้ช่วยให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับประชาชนเนื่องจากประชาชนมีความไว้วางใจหน่วยงานราชการในพื้นที่มากกว่าบริษัทที่จัดรับฟังความเห็น ในกระบวนการเตรียมความพร้อมนี้ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้จัดทำรายงานเสนอให้ประชาชนเตรียมเขียนประเด็นที่ตนเองต้องการแสดงข้อห่วงกังวลหรือเสนอแนะในเวทีรับฟังความเห็น ทั้งนี้ ควรมีการกำหนดกติกาการรับฟังความเห็นโดยจำกัดเวลาของคนแสดงความคิดเห็นเพื่อให้แสดงความคิดเห็นอย่างกระชับและตรงประเด็น ซึ่งประชาชนสามารถมอบประเด็นทั้งหมดที่เขียนไว้ให้บริษัทที่จัดเวทีรับฟังความเห็นไปรวบรวมในรายงานให้ครบถ้วน ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานราชการและหน่วยงานอนุญาตมีความเห็นตรงกับกลุ่มหน่วยงานผู้จัดทำรายงานในประเด็นเรื่องกระบวนการเตรียมชุมชนก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น แต่เห็นว่าผู้ทำหน้าที่ในกระบวนการเตรียมชุมชนควรเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำรายงาน ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่และกลุ่มองค์กรอิสระผู้ให้ความเห็นประกอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตาม พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มีความเห็นว่านักวิชาการควรเข้ามามีบทบาทในขั้นตอนการช่วยให้ประชาชนมีความเข้าใจโครงการ



3) การกำหนดบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม: ในปัจจุบัน ผู้จัดเวทีรับฟังความเห็นมักจัดเวทีแบบเป็นทางการโดยรวมผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มในเวทีเดียวกัน การศึกษาของ Kantamaturapoj, Piyajun, and Wibulpolprasert (2018) พบว่าผู้ที่แสดงความเห็นมากที่สุดในการประชุมรับฟังความเห็นคือหน่วยงานราชการและนักวิชาการ ในขณะที่ผู้ที่อาจได้รับผลกระทบในพื้นที่มักไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในเวทีรับฟังความเห็นที่จัดแบบเป็นทางการ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูล จากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่ หน่วยงานที่ทำหน้าที่พิจารณารายงาน หน่วยงานราชการ และหน่วยงานอนุญาตเสนอว่าในการจัดกิจกรรมรับฟังความเห็นควรกำหนดสัดส่วนและบทบาทผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่มให้ชัดเจน ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานผู้จัดทำรายงานและหน่วยงานอนุญาตแยกเวทีรับฟังความเห็นของประชาชนและเวทีด้านเทคนิค

ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่เสนอให้กำหนดสัดส่วนผู้มีส่วนได้เสียโดยให้นำหนักกับประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการมากที่สุด สำหรับกลุ่มข้าราชการ ควรรับฟังความเห็นจากกลุ่มข้าราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่เท่านั้น สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานราชการที่เสนอให้ผู้จัดประชุมให้นำหนักกับคนที่ต้องได้รับผลกระทบมากที่สุด ตั้งข้อกำหนดว่าต้องมีคนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเป็นร้อยละเท่าใดของผู้เข้าร่วมทั้งหมด เช่นกำหนดที่ร้อยละ 70 และควรจัดรับฟังเป็นกลุ่มย่อย โดยเจาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบทางลบโดยตรงให้ได้ครบทุกราย นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานราชการเสนอให้แจ้งหน่วยงานระดับจังหวัดเพื่อทราบเกี่ยวกับโครงการ และควรให้หน่วยงานราชการในพื้นที่เข้าร่วมรับฟังความเห็นเท่านั้น เนื่องจากการนำหน่วยงานระดับจังหวัดมาเข้าร่วมประชุมรับฟังความเห็นร่วมกับพื้นที่ทำให้คนในพื้นที่ที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบตัวจริงไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้พิจารณารายงานเสนอให้กำหนดบทบาทของผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่มให้ชัดเจน โดยเสนอให้ผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการมีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นในทุกขั้นตอน แต่นักวิชาการหรือ NGOs ควรทำหน้าที่เพียงตรวจสอบความถูกต้องของรายงานเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานอนุญาตเสนอว่าควรกำหนดให้ NGOs ที่มีกรขึ้นทะเบียนเท่านั้นสามารถให้ความเห็นในเวทีรับฟังความเห็นได้เพื่อให้สามารถบ่งชี้ตัวตนและความเกี่ยวข้องกับโครงการ

ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานผู้จัดทำรายงานและหน่วยงานอนุญาต มีข้อเสนอแนะเหมือนกันคือควรแยกเวทีรับฟังความเห็นระหว่างประชาชน (public hearing) และเวทีด้านเทคนิค (technical hearing) ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานผู้จัดทำรายงานเสนอให้มีการแยกเวทีระหว่างประชาชนทั่วไปกับนักวิชาการ เนื่องจากประชาชนกับนักวิชาการมีระดับการรับรู้และความสนใจต่อโครงการต่างกัน ดังนั้น รูปแบบในการเปิดเผยข้อมูลและรูปแบบการนำเสนอควรต่างกัน รูปแบบในปัจจุบันเหมาะสมกับนักวิชาการมากกว่าประชาชน สำหรับการเปิดเผยร่างรายงาน มีเพียงนักวิชาการเท่านั้นที่อ่าน แต่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบไม่ได้อ่านเพราะยากและมีจำนวนหน้ามากเกินไป นอกจากนี้ รูปแบบการจัดเวทีรับฟังกับประชาชนควรใช้รูปแบบการนำเสนอแบบง่าย ไม่ต้องลงรายละเอียดทางเทคนิค แต่เน้นให้เข้าใจว่าผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนมีอะไรบ้าง เพื่อให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นต่อผลกระทบนั้นได้ สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานอนุญาตที่เสนอแนะให้แยกระหว่างเวทีประชาชนกับนักวิชาการ สำหรับประชาชนอาจจัดหลายเวทีใช้เวลาหลายวันกับหลายๆกลุ่ม โดยควรจัดเวทีย่อยเวลาหลังเลิกงาน ใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการร่วมกัน สำหรับนักวิชาการ ควรจัดเวที technical review แยกต่างหาก

“การจัดเวทีรับฟังต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของคนที่มารับฟังและพื้นที่ อาจจัดหลายเวทีใช้เวลาหลายวันกับหลายๆกลุ่ม ถ้าจัดกับชาวบ้านต้องจัดตอนเย็น ข้าวหม้อแกงหม้อมานั่งคุยกัน และจัดเวที technical review กับนักวิชาการแยกต่างหาก”

หน่วยงานอนุญาต, 18 พฤษภาคม 2560

4) การมีส่วนร่วมของประชาชนหลังจากรายงานได้รับความเห็นชอบ: จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่ หน่วยงานราชการ NGOs องค์การอิสระผู้ให้ความเห็นประกอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตาม พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มีข้อเสนอแนะเหมือนกันคือควรมีการคืนข้อมูลและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมหลังรายงานเห็นชอบ: ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่ระบุว่า โครงการควรมีการคืนข้อมูลให้ประชาชนรับทราบด้วยว่าโครงการได้นำข้อเสนอแนะและข้อห่วงกังวลจากประชาชนไปใช้ในรายงาน EHIA อย่างไร หรือได้นำไปกำหนดมาตรการอะไรในรายงานบ้าง ที่สำคัญที่สุด ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่เสนอว่าควรให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมหลังจากที่รายงาน EHIA ได้รับความเห็นชอบและดำเนินโครงการแล้ว ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความเป็นกลางเป็นกรรมการร่วมติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของโครงการเพื่อให้มั่นใจว่าโครงการได้ทำตามมาตรการติดตามตรวจสอบที่กำหนดในรายงานอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่ม NGO องค์การอิสระผู้ให้ความเห็นประกอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตาม พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่เสนอให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการติดตามตรวจสอบการดำเนินการของโครงการโดยมีระบบการติดตามตรวจสอบที่โปร่งใสและเข้มแข็ง

“ต้องมีระบบติดตามตรวจสอบที่ดีกว่าไตรภาคีที่ทำกันอยู่ตอนนี้ ไตรภาคีเลือกแต่ชาวบ้านที่ไม่มีปากเสียงไปร่วม หรือเอาคนมีชื่อเสียงแต่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ไปร่วม”

NGOs, 11 กันยายน 2560

ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มหน่วยงานราชการเสนอว่าควรเพิ่มการรับฟังหลังจากที่ EHIA ได้รับความเห็นชอบด้วย เพื่อเป็นการรับฟังว่าโครงการได้ทำตามมาตรการที่กำหนดไว้อย่างไร และควรจะปรับปรุงมาตรการเป็นระยะเพื่อให้มาตรการมีความเหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

## อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่าผู้มีส่วนได้เสียมีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนใน 4 ประเด็นหลัก โดยสามารถอธิบายผลการศึกษาในแต่ละประเด็นได้ดังนี้

1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่หลากหลายและระยะเวลาการรับฟังความเห็นที่ยืดหยุ่น: การศึกษานี้พบว่าผู้มีส่วนได้เสียเสนอแนะให้ใช้วิธีการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหลากหลายรูปแบบตามที่เหมาะสมกับบริบทในพื้นที่และไม่กำหนดระยะเวลาในการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นที่ระบุว่าทางเลือกใช้วิธีการรับฟังความเห็นต้องคำนึงถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย วัฒนธรรมและบรรทัดฐานของท้องถิ่น (Bryson, Quick, Slotterback, & Crosby, 2013; Luyet, Schlaepfer, Parlange, & Buttler, 2012) รัฐบาลประเทศสวีเดนกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยไม่ระบุรูปแบบวิธีการรับ

ฟังความเห็น แต่เปิดโอกาสให้หน่วยงานที่จัดรับฟังความเห็นออกแบบวิธีการรับฟังความเห็นโดยคำนึงถึงลักษณะโครงการและพื้นที่ (Nenasheva, Bickford, Lesser, Koivurova, & Kankaanpaa, 2015) นอกจากนี้ Doelle and Sinclair (2006) เสนอว่าผู้จัดรับฟังความเห็นควรเลือกรูปแบบการที่ผู้เข้าร่วมทุกฝ่ายมีความสะดวกใจในการแสดงความคิดเห็น โดย Luyet et al. (2012) เสนอให้ใช้วิธีการอย่างน้อย 2 รูปแบบในการจัดรับฟังความเห็นเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียมีโอกาสแสดงความคิดเห็นผ่านวิธีการที่เหมาะสมกับตนเอง

**2) กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น:** การศึกษานี้พบว่าผู้มีส่วนได้เสียเสนอให้ผู้จัดรับฟังความเห็นลงพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็นเพื่อกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับพื้นที่และเพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้ได้รับผลกระทบในชุมชนมีความเข้าใจโครงการอย่างถูกต้องเพียงพอก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น งานวิจัยหลายชิ้นระบุว่าทำให้ข้อมูลเป็นขั้นตอนสำคัญในการทำให้ผู้มีส่วนได้เสียเตรียมตัวสำหรับแสดงความคิดเห็นต่อผลกระทบจากโครงการ (O'Faircheallaigh, 2010) โดย Hartley and Wood (2005) ระบุว่าข้อมูลที่เผยแพร่ให้กับประชาชนไม่ควรเป็นข้อมูลเชิงเทคนิคแต่ควรเป็นข้อมูลที่ประชาชนทั่วไปสามารถทำความเข้าใจได้ ในประเด็นนี้ Reed (2008) เสนอว่าในกรณีที่ต้องรับฟังความเห็นในประเด็นเชิงเทคนิคที่มีความซับซ้อน ควรมีการให้ความรู้และให้ข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการอย่างครบถ้วนเพื่อให้แน่ใจว่าผู้เข้าร่วมประชุมสามารถแสดงความคิดเห็นที่แท้จริงต่อโครงการได้ โดย Appleton and Lovett (2005) และ Bryson et al. (2013) แนะนำให้ใช้เทคโนโลยีที่ช่วยนำเสนอข้อมูลเชิงเทคนิคให้เข้าใจง่ายขึ้น

นอกจากนี้ การศึกษานี้พบว่าผู้มีส่วนได้เสียเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยให้ชุมชนมีความเข้าใจโครงการก่อนการจัดเวทีรับฟังความเห็น สอดคล้องกับการศึกษาของ Rowe and Frewer (2000) ที่ระบุว่าผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมการประชุมควรสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่ช่วยให้ผู้มีส่วนได้เสียมีความเข้าใจโครงการและสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง และการศึกษาของ Glucker, Driessen, Kolhoff, and Runhaar (2013) ที่ระบุว่าควรมีนักวิชาการช่วยผู้เข้าร่วมประชุมในการเตรียมข้อมูลและพัฒนาทักษะการแสดงความคิดเห็น

**3) การกำหนดบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม:** เนื่องจากในประเทศไทยรวมทุกคนที่ให้ความสนใจโครงการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย และจัดประชุมรับฟังความเห็นพร้อมกันทั้งหมดในการศึกษานี้ ผู้มีส่วนได้เสียเสนอแนะให้กำหนดบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่มให้ชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น พบว่าประเทศแคนาดาอนุญาตให้ผู้ที่อาจได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับโครงการเท่านั้นที่สามารถเข้าร่วมกระบวนการรับฟังความเห็น (Fluker & Srivastava, 2016; Gibson, 2012) ส่วนในประเทศญี่ปุ่น เปิดโอกาสให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเท่านั้นมีส่วนร่วมในขั้นตอน public scoping แต่ในขั้นตอน public review ทุกคนที่สนใจโครงการสามารถเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของรายงานได้ (Suwanteep, Murayama, & Nishikizawa, 2016)

การศึกษานี้ ยังพบว่าผู้มีส่วนได้เสียเสนอแนะให้แยกเวทีรับฟังความเห็นของประชาชนและเวทีด้านเทคนิคเพราะผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเมื่อต้องร่วมเวทีเดียวกับหน่วยงานราชการและนักวิชาการ สอดคล้องกับการศึกษาของ Chompunth (2011) ที่พบว่ารูปแบบการรับฟังความเห็นของประชาชนในประเทศไทยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปแสดงความคิดเห็นได้เท่าเทียมกับหน่วยงานราชการและนักวิชาการ ซึ่ง Reed (2008) กล่าวว่ากรณีที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการรับฟังความคิดเห็นมีอำนาจไม่เท่าเทียมกันนี้เป็นอุปสรรค

สำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ การศึกษาของ Petts (2003) ยังพบว่าการที่นำคนทุกกลุ่มมาเข้าร่วมกระบวนการจะทำให้เกิดข้อยุติได้ยาก เพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจต่างกันและต่างต้องการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง

4) การมีส่วนร่วมของประชาชนหลังจากรายงานได้รับความเห็นชอบ: การศึกษานี้พบว่า ผู้มีส่วนได้เสียเสนอให้มีแนวทางกำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมหลังจากที่รายงาน EHIA ได้รับความเห็นชอบแล้ว สอดคล้องกับการศึกษาของ Shepherd and Bowler (1997) และ Noble (2000) ที่ระบุว่า ประชาชนควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของโครงการเพื่อยืนยันว่าโครงการได้ปฏิบัติตามมาตรการอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ Ramos, Caeiro, and de Melo (2004) ยังเสนอให้โครงการเปิดเผยรายงานติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมแก่สาธารณชนโดยใช้ภาษาที่ประชาชนทั่วไปเข้าใจได้ง่าย

### สรุปผล

การศึกษานี้รวบรวมข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้เสียต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ และสังเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ทุกฝ่ายพึงปรารถนา โดยการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียที่เคยเข้าร่วมการรับฟังความเห็นของโครงการที่ต้องทำ EHIA และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงจำนวน 53 คน ผลการศึกษาพบว่า ผู้มีส่วนได้เสียให้ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการรับฟังความเห็นในกระบวนการทำ EHIA ใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่หลากหลายและระยะเวลาการรับฟังความเห็นที่ยืดหยุ่น 2) กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนจัดเวทีรับฟังความเห็น 3) การกำหนดบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม และ 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนหลังจากรายงานได้รับความเห็นชอบ

งานวิจัยนี้เสนอแนะให้กองพัฒนาระบบการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน่วยงานที่กำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ปรับปรุงแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำ EHIA โดยเปิดโอกาสให้ผู้จัดรับฟังความเห็นออกแบบวิธีการรับฟังความเห็นที่หลากหลายและแก้ไขการกำหนดระยะเวลาการรับฟังความเห็นในการทำ ค.1 (public scoping) และ ค.3 (public review) โดยไม่กำหนดจำนวนชั่วโมงในการรับฟังความเห็นแต่ให้รับฟังความเห็นจนหมดประเด็นสงสัยในการประชุม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเสนอแนะให้หน่วยงานที่จัดทำรายงาน EHIA ทำการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียอย่างเป็นระบบก่อนออกแบบวิธีการรับฟังความเห็น การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียเป็นขั้นตอนสำคัญในการบ่งชี้ความสนใจและอิทธิพลของผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม (Brugha & Varvasovszky, 2000) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย (Reed, 2008; Reed et al., 2009) ระดับการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม (Reed, 2008) และยังเป็นที่ยืนยันว่าโครงการได้รวมกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการทั้งหมดเข้ามาในกระบวนการรับฟังความเห็นครบถ้วนแล้ว (Bryson et al., 2013) การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียจะทำให้เจ้าของโครงการออกแบบการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพและสะท้อนความเห็นจากตัวแทนของทุกกลุ่ม (Brugha & Varvasovszky, 2000; Reed et al., 2009)

### กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รหัสโครงการ MRG6080100 ความเห็นในบทความนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ.และ สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป



## เอกสารอ้างอิง

### ภาษาไทย

Chinnawong P. et al. (2016). k̄n̄hai khwāmmaī rūpb̄æp læ konlayout kitch̄akam khwāmrapphitchōp tō sangkhom khōng k̄n̄ faifāīphalithængprathet̄ Thai ( m̄uāng m̄æ mo ) ‘amphœ̄ m̄æ mō ch̄angwat lam p̄āng. [The Meaning, Patterns, and Strategies of Corporate Social Responsibility Operation within Electricity Generating Authority of Thailand (Mae Moh Mine) Mae Moh District, Lampang]. Veridian E- Journal, 9(1), 207-222.

ปวีพล ชินวงศ์ และคณะ. (2559). การให้ความหมาย รูปแบบ และกลยุทธ์ กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (เหมืองแม่เมาะ) อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, 9(1), 207-222.

Ministry of Natural Resources and Environment. (2009). prak̄asok ra s̄uāng sapphayākōṅ thammachāt læ singwæt̄lōm rūāng kamnot lakken̄ withikān rabiap patibat læ n̄æothāng nai k̄n̄chāt tham rāingān k̄n̄ wikhrō phonkrathop singwæt̄lōm samrap khroṅkān rū kitch̄akān thī ‘āt kō hai koēt phonkrathop tō chumchon yāng runræng thang thāng dān khunnaphāp singwæt̄lōm sapphayākōṅ thammachāt læ sukkhaphāp (R̄atchakitch̄anubēksā). [Notification of Ministry of Natural Resources and Environment Re: Rule, Procedure, Method and Guideline for Preparation of the Environmental Impact Assessment Report for Project or Activity which may Seriously Affect Community with respect to Quality of Environment, Natural Resources and Health B.E.2552 Government Gazette]. Retrieved 12 July 2016, from Ministry of Natural Resources and Environment <http://www.onep.go.th/images/stories/file/law13.PDF>

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2552). ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ (ราชกิจจานุเบกษา). Retrieved 12 กรกฎาคม 2559, from กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม <http://www.onep.go.th/images/stories/file/law13.PDF>

Ministry of Natural Resources and Environment. (2010). prak̄asok ra s̄uāng sapphayākōṅ thammachāt læ singwæt̄lōm rūāng kamnot praphet̄ khanāt læ withī patibat samrap khroṅkān rū kitch̄akān thī ‘āt kō hai koēt phonkrathop tō chumchon yāng runræng thang thāng dān khunnaphāp singwæt̄lōm sapphayākōṅ thammachāt læ sukkhaphāp thī s̄uān r̄atchakān ratwisahakit rū ‘ēkkachon ch̄a tōng ch̄attham rāingān k̄n̄ wikhrō

phonkrathop singwætlōm PhoṀSoṀ sōṅgphanhārōṅḥāsipsām ( Rāṭchakitḥānubēksā ). [Notification of Ministry of Natural Resources and Environment Re: Types, Sizes and Practices of Projects or Activities that May Cause Severe Impact on Quality of Environment, Natural Resources and Health of Community for which Government Agency, State Enterprise or Private Sector is Required to Prepare Environmental Impact Assessment Report B.E. 2553 (Government Gazette)]. Retrieved 12 July 2016, from Ministry of Natural Resources and Environment [http://www.onep.go.th/eia/images/12ehia/1ehia\\_law.pdf](http://www.onep.go.th/eia/images/12ehia/1ehia_law.pdf)

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2553). ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดประเภท ขนาด และวิธีปฏิบัติสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนจะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2553 (ราชกิจจานุเบกษา). Retrieved 12 กรกฎาคม 2559, from กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม [http://www.onep.go.th/eia/images/12ehia/1ehia\\_law.pdf](http://www.onep.go.th/eia/images/12ehia/1ehia_law.pdf)

Ministry of Natural Resources and Environment. (2016). prakāsok ra suāng sapphayākōṅ thammachāt læ singwætlōm rūāng kamnot praphēt khanāt læ wiṭhī patibat samrap khroṅkān rū kitchakān thī ‘āt koṀ hai koēt phonkrathop tōṀ chumchon yāṅ runræṅg thang thāṅ dān khunnaphāp singwætlōm sapphayākōṅ thammachāt læ sukkhaphāp thī suān rāṭchakān ratwisahākit rū ‘ēkkachon ḥā tōṅ ḥattham rāiṅān kān wikhrōṀ phonkrathop singwætlōm PhoṀSoṀ sōṅgphanhārōṅḥāsipsām ( chabap thī sī ) PhoṀSoṀ sōṅgphanhārōṅḥāsipkāo ( Rāṭchakitḥānubēksā ). [Notification of Ministry of Natural Resources and Environment Re: Types, Sizes and Practices of Projects or Activities that May Cause Severe Impact on Quality of Environment, Natural Resources and Health of Community for which Government Agency, State Enterprise or Private Sector is Required to Prepare Environmental Impact Assessment Report (No. 4) B.E. 2559 (Government Gazette)]. Retrieved 12 July 2016, from Ministry of Natural Resources and Environment [http://www.onep.go.th/eia/images/12ehia/4ehia\\_law\\_22\\_04\\_59.PDF](http://www.onep.go.th/eia/images/12ehia/4ehia_law_22_04_59.PDF)

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดประเภท ขนาด และวิธีปฏิบัติสำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ ที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนจะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2553(ฉบับที่ 4) พ.ศ.2559 (ราชกิจจานุเบกษา). Retrieved 12 กรกฎาคม 2559, from กระทรวง



ท ร ี พ ย า ก ร ิ ธ ร ร ม ช า ตี แ ล ะ ส ี ง แ ว ด ล ี อ ม

[http://www.onep.go.th/eia/images/12ehia/4ehia\\_law\\_22\\_04\\_59.PDF](http://www.onep.go.th/eia/images/12ehia/4ehia_law_22_04_59.PDF)

Ruckcharoen S. (2016). kāmī sūanruām khōng prachāchon nai kānchat bōrikān sathārana dān sapphayākōṅ thammachāt læ singwætloṅ phūa kānthōngthīeo chōeng Niwet khōng ‘ongkān bōrihānsuāntambon khloṅg khōn ‘amphōē mūāng chāngwat samut songkhram. [The Participation Of People On The Public Service Provision In Natural Resources And Environment For Eco-Tourism In Klongkone Subdistrict Administrative Organization, Samut Songkram Province]. Veridian E-Journal, 9(2), 1172-1187.

ศิริพร รัชชเจริญ. (2559). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการสาธารณะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. วารวิชาการ Veridian E-Journal, 9(2), 1172-1187.

Termpittayapaisith A. and Pa-Em T. (2009). phāen phatthana sēthakit læ sangkhom hāeng chāt chabap thī nung - sip‘et. [the National Economic and Social Development Plan no.1-11]. Paper presented at the Training Program for Ministry of Industry’s Chief Executive Batch 10, Royal Princess Hotel Bangkok. [http://www.nesdb.go.th/ewt\\_w3c/ewt\\_dl\\_link.php?nid=2795](http://www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=2795)

อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ และธานินทร์ พะเอม. (2552). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-11. Paper presented at the บรรยายสำหรับหลักสูตรผู้บริหารระดับสูง กระทรวงอุตสาหกรรม รุ่นที่ 10, โรงแรมรอยัล ปรี๊น เซส กรุงเทพฯ มหานคร. [http://www.nesdb.go.th/ewt\\_w3c/ewt\\_dl\\_link.php?nid=2795](http://www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=2795)

Tissamana A. (2012). sōng thotsawat kap panhā kōranī khūān pāk mūn chāngwat ‘Ubon ratchathānī : thōt botriān kān tōsū phāk prachāchon nai kānchatkān sapphayākōṅ thammachāt. [Two decades of Pak Moon Dam problem case, Ubonratchathani province: Lesson learned from movement for environmental conflict resolution]. Sripatum review of humanities and social sciences, 12(2), 187-195.

อภิญา ดิสสะมาน. (2555). สองทศวรรษกับปัญหากรณีเขื่อนปากมูล จ.อุบลราชธานี: ถอดบทเรียนการต่อสู้ภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. วารสารศรีปทุมปริทัศน์, 12(2), 187-195.

### ภาษาต่างประเทศ

- Appleton, K., & Lovett, A. (2005). GIS-based visualisation of development proposals: reactions from planning and related professionals. *Computers, Environment and Urban Systems*, 29(3), 321-339.
- Barbier, E. B. (1987). The concept of sustainable economic development. *Environmental Conservation*, 14(2), 101-110.
- Brugha, R., & Varvasovszky, Z. (2000). Stakeholder analysis: a review. *Health Policy and Planning*, 15(3), 239-246.
- Bryson, J. M., Quick, K. S., Slotterback, C. S., & Crosby, B. C. (2013). Designing public participation processes. *Public Administration Review*, 73(1), 23-34.
- Chanchang, C., Sithisarankul, P., & Supanitayanon, T. (2016). Environmental and health impact assessment for ports in Thailand. *International maritime health*, 67(2), 112-116.
- Chompunth, C. (2011). An evaluation of the public participation practice in environmental development projects in Thailand: A case study of the Hin Krut power plant project. University of East Anglia,
- Chompunth, C. (2017). Role of Public Participation in Environmental Impact Assessment in Thailand *International Journal of Geomate*, 12(33), 109-113.
- Deolalikar, A. B. (2003). Poverty, growth, and inequality in Thailand. In *Poverty, growth, and institutions in developing Asia* (pp. 247-272): Springer.
- Doelle, M., & Sinclair, A. J. (2006). Time for a new approach to public participation in EA: Promoting cooperation and consensus for sustainability. *Environmental Impact Assessment Review*, 26(2), 185-205.
- Fluker, S., & Srivastava, N. K. (2016). Public Participation in Federal Environmental Assessment under the Canadian Environmental Assessment Act 2012: Assessing the Impact of "directly affected". *Journal of Environmental Law and Practice*, 29, 65.
- Gibson, R. B. (2012). In full retreat: the Canadian government's new environmental assessment law undoes decades of progress. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 30(3), 179-188.
- Glucker, A. N., Driessen, P. P., Kolhoff, A., & Runhaar, H. A. (2013). Public participation in environmental impact assessment: why, who and how? *Environmental Impact Assessment Review*, 43, 104-111.

- Hartley, N., & Wood, C. (2005). Public participation in environmental impact assessment—implementing the Aarhus Convention. *Environmental Impact Assessment Review*, 25(4), 319-340.
- Ikemoto, Y., & Uehara, M. (2000). Income inequality and Kuznets' hypothesis in Thailand. *Asian Economic Journal*, 14(4), 421-443.
- Kantamaturapoj, K., Piyajun, G., & Wibulpolprasert, S. (2018). Stakeholder's opinion of public participation in Thai environmental and health impact assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 1-13.
- Luyet, V., Schlaepfer, R., Parlange, M. B., & Buttler, A. (2012). A framework to implement stakeholder participation in environmental projects. *Journal of Environmental Management*, 111, 213-219.
- Nenasheva, M., Bickford, S. H., Lesser, P., Koivurova, T., & Kankaanpaa, P. (2015). Legal tools of public participation in the Environmental Impact Assessment process and their application in the countries of the Barents Euro-Arctic Region. *Barents Studies: Peoples, Economies and Politics*, 1(3), 13-35.
- Noble, B. F. (2000). Strengthening EIA through adaptive management: a systems perspective. *Environmental Impact Assessment Review*, 20(1), 97-111.
- O'Faircheallaigh, C. (2010). Public participation and environmental impact assessment: Purposes, implications, and lessons for public policy making. *Environmental Impact Assessment Review*, 30(1), 19-27.
- Otwong, A., & Phenrat, T. (2017). Comparative analysis of public participation in the EIA process for Thai overseas investment projects: Krabi coal terminal, Hongsa coal power plant, and Dawei special economic zone. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 35(4), 325-339.
- Petts, J. (2003). Barriers to deliberative participation in EIA: learning from waste policies, plans and projects. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 5(03), 269-293.
- Ramos, T. B., Caeiro, S., & de Melo, J. J. (2004). Environmental indicator frameworks to design and assess environmental monitoring programs. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 22(1), 47-62.
- Reed, M. S. (2008). Stakeholder participation for environmental management: a literature review. *Biological Conservation*, 141(10), 2417-2431.

- Reed, M. S., Graves, A., Dandy, N., Posthumus, H., Hubacek, K., Morris, J., . . . Stringer, L. C. (2009). Who's in and why? A typology of stakeholder analysis methods for natural resource management. *Journal of Environmental Management*, 90(5), 1933-1949.
- Rowe, G., & Frewer, L. J. (2000). Public participation methods: a framework for evaluation. *Science, technology, & human values*, 25(1), 3-29.
- Shepherd, A., & Bowler, C. (1997). Beyond the requirements: improving public participation in EIA. *Journal of Environmental Planning and Management*, 40(6), 725-738.
- Sumnaunyen, K., Srinate, P., & Akarapattananukul, Y. (2013). Pak Mun Dam and its Impacts on the Pattern of Local Livelihood. *Songklanakarin: Journal of Social Sciences and Humanities*, 19(4), 71-107.
- Suwanteep, K., Murayama, T., & Nishikizawa, S. (2016). Environmental impact assessment system in Thailand and its comparison with those in China and Japan. *Environmental Impact Assessment Review*, 58, 12-24.
- Wells-Dang, A. et al. (2016). A political economy of environmental impact assessment in the Mekong region. *Water Alternatives*, 9(1), 33-55.